

Warszawa, 31.01.2024

Dr hab. inż. arch. Cezary Głuszek, prof. Politechniki Warszawskiej

RECENZJA rozprawy doktorskiej:

„Cultural landscape of the jurassic belt of defensive architecture – a digital model of representation in the proces of heritage conservation and popularisation”

Author: MSc Arch. Magdalena Wałek

Supervisors: prof. arch. Magdalena Żmudzińska-Nowak, SUT
prof. arch. Assunta Pelliccio, UNICAS

Dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka.

Politechnika Śląska, Wydział Architektury.

Autorka zajęła się problematyką aktualną i rozwijającą się, trudną i wymagającą dość wszechstronnego przygotowania merytorycznego: konserwatorskiego i projektowego, z uwzględnieniem nowoczesnych narzędzi pomiarowych, projektowych i gromadzenia megadanych. Staną się one wkrótce dość powszechne w warsztacie konserwatora, inwestora, opiekuna zabytków i architekta - w ochronie zabytków, projektowaniu konserwatorskich uzupełnień zabytków czy wręcz częściowo przy programowaniu architektury.

Doktorantka podjęła ambitną próbę wprowadzenia nowoczesnych narzędzi badawczych do problematyki konserwatorskiej i zintegrowania ich z tradycyjnymi działaniami konserwatorskimi.

We wstępie autorka pisze, że środowisko kulturowe Jury należy chronić i adaptować do nowych funkcji, a *współczesna architektura w otoczeniu dziedzictwa kulturowego powinna charakteryzować się dalekowzroczną wizją, uwzględniającą możliwe zagrożenia wynikające z konieczności dokonywania przekształceń i przeobrażeń istniejących struktur przestrzennych, uwzględniając oczywiście również naturalne cechy krajobrazu kulturowego* - te stwierdzenia

POLITECHNIKA ŚLĄSKA
Rada Dyscypliny Architektura i Urbanistyka
wptynęto dnia 01. 02. 2024r.
nr zał.

doktorantki trafnie określają ideę oraz przedmiot dysertacji.

Stosunkowo rzadko rozprawy doktorskie z obszaru ochrony i restauracji architektury historycznej obejmują tak szeroki zakres przestrzenny i merytoryczny. Recenzowane opracowanie jest właśnie takim rzadkim przypadkiem i należy podkreślić, że pas fortyfikacji Jury Krakowsko-Częstochowskiej „zasłużył” na tak wnikliwe opracowanie. Recenzent zapoznał się ze stanem fortyfikacji jurajskich w początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku i zmiany, które od tej pory nastąpiły są znaczne, niestety zbyt często ujemne. Sposób podjęcia tematu i prowadzenia badań własnych przez doktorantkę świadczy o jej wcześniejszym dobrym przygotowaniu merytorycznym. Same badania zasadnie to potwierdziły. Należy podkreślić odwagę podjęcia się tego zdania, w kontekście pewnego niedostatku danych i różnorodności poglądów prezentowanych w literaturze i opracowaniach, a także sprawdzonych metod dla tego typu działań. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że doktorantka generalnie nie podważa dotychczasowych rezultatów badań, w odniesieniu do analizowanych przypadków, lecz twórczo je kontynuuje i rozwija - co jest ważnym walorem pracy.

W podsumowaniu wstępnych refleksji recenzenckich należy zwrócić uwagę na fakt, iż dysertacja jest powiązana z wcześniejszymi zainteresowaniami autorki. Doktorantka powołuje się na uprzednie badania własne, co świadczy zarówno o przekonaniu do kontynuowania tematyki jak i pasji badawczej.

1. DANE OGÓLNE O ROZPRAWIE

Charakterystyka wybranych formalnych cech pracy: oprócz standardowego wyliczenia, pozytywnie wyróżnia się, co należy uwypuklić, dużym nakładem pracy oraz samodzielnością naukową doktorantki.

Dysertacja liczy 480 stron, zamieszczono 209 ilustracji, w tym opracowań własnych, z licznymi schematami i tabelami. Na uwagę zasługują: „*Diagram procedur badawczych*” (s.10), „*Podsumowanie waloryzacji*” (s. 233), „*Schemat organizacji danych*” (s. 240).

Bibliografia tematyczna liczy 344 publikacje (znaczna liczba najnowszych) – znakomity przegląd, jednak powinny być ponumerowane. Zamieszczono również obszerny spis opracowań znajdujących się w urzędach konserwatorskich w Katowicach i Krakowie. W wielu przypadkach skorzystano z publikacji

zamieszczonych na stronach internetowych liczących 130 pozycji. Znajdują się również liczne autorskie osiągnięcia doktorantki, zwłaszcza w zakresie ilustracji skaningowych. Literatura została dobrana odpowiednio do charakteru zagadnień związanych z opracowywaną problematyką: teorii i praktyki konserwatorskiej, zagadnień kulturowych, historycznych, konserwatorskich, sztuki, socjologicznych. Wskazane byłoby uzupełnienie bibliografii o pozycję Andrzeja Gruszeckiego „*Bastionowe zamki w Małopolsce*”, Warszawa 1962 – publikację pracy doktorskiej Profesora. Zamieszcza on tam bastionową twierdzę w Dankowie na północ od Częstochowy – zamykającą niejako pas fortyfikacji Jurajskich.

Wraz z bogatą bibliografią, ilustracjami i aneksem praca jest w pełni komunikatywna.. Poziom języka rozprawy, jest stylistycznie wysoki: mimo trudnej i obszernej merytorycznie tematyki rozprawy. Istotną pomocą w percepcją treści jest sporządzony spis ilustracji.

2. STRUKTURA ROZPRAWY

Struktura rozprawy została opracowana w klasycznej formie naukowej „wstęp-rozwiniecie-zakończenie” i spełnia podstawowe wymogi formalne standardowo pojmowanej dysertacji doktorskiej. Trochę ponadnormatywnie do standardów doktoratów praca jest nieco zbyt szeroka, co do zakresu obszarowego (wielkiego terenu Jury Krakowsko-Częstochowskiej) jak i tematycznego badań – co zaskutkowało ponad standardową wielkością dysertacji doktorskiej. Jako plus dla autorki, należy podkreślić, że wywiązała się z tego zadania na wysokim poziomie. Bardzo szerokie badania własne autorki zawarte zostały w rozdziałach o wyodrębniających się zagadnieniach tematycznych, logicznie uporządkowanych i niezbędnych do sformułowania późniejszych ocen i wskazań.

Ogólny schemat układu dysertacji doktorskiej:

I. Wprowadzenie, II. Stan wiedzy, III. Badania ogólne, IV. Badania szczegółowe, V. Propozycje do cyfrowego zapisu struktur Pasa Jurajskiego, VI. Podsumowanie, VII. Bibliografia, VIII. Indeks ilustracji, IX. Indeks tabel, X. Streszczenie, XI. Aneks/załączniki.

Szczegółowa zawartość rozdziałów wykazuje logiczny układ struktury, czytelnie zintegrowany ze specyfiką tematyki. Jest to uzasadniona, pozytywna cecha rozprawy, odpowiadająca konwencji. Łącznie dysertacja zawiera siedem głównych rozdziałów.

Na wstępie doktorantka przedstawiła ideę tematu, przedmiot badań, problem naukowy, sformułowała hipotezę i pytania badawcze. Hipoteza zakłada, że „uzupełnienie i uporządkowanie wiedzy, w połączeniu z digitalizacją obiektów w obszarze pasa jurajskiego, przyczyni się do stworzenia jednolitego systemu informacyjnego. Taki system może służyć podwójnemu celowi: ochronie tego unikalnego dziedzictwa kulturowego oraz ułatwieniu jego dostępności dla celów popularyzacyjnych. Bazuje na założeniu, że w obecnych czasach zmieniające się dynamicznie potrzeby użytkowników dziedzictwa kulturowego, wymuszają nadawanie istniejącym strukturom nowych funkcji. Zmiany często są niemożliwe do wykonania z uwagi na wiele uwarunkowań np. nieodpowiedni stan techniczny. Świadomość tego zjawiska, obliguje coraz częściej do zagospodarowywania i projektowania nie tylko na „teraz”, lecz „wyprzedzająco” z uwzględnieniem przyszłych zmian.

Istotnym i niezbędnym we wszelkich dyskursach naukowych elementem jest ustalenie definicji pojęć, którymi się posługujemy. Zgodnie z tym niepisanym standardem doktorantka opracowała/zacytowała definicje pojęć używanych w dysertacji - co niewątpliwie ułatwiło dalszą lekturę i zapobiegło niezamierzonym niezrozumieniom. Te zostały zamieszczone na s. 73-80 jako typy obiektów w średniowieczu jako i częściowo w *glosariuszu*, niestety na końcu opracowania (s. 477-480).

Geneza rozprawy. Cel, tezy i zakres pracy - zawiera standardowe elementy rozpraw doktorskich: od genezy i motywacji podjęcia tematu, poprzez podanie celu, zakresu, tez pracy badawczej, do określenia metod badań.

W rozdziale 2 „*Stan wiedzy*” zgodnie z powszechnymi regułami rozprawy naukowej, scharakteryzowano obecny stan wiedzy związanej z problematyką badawczą, z nawiązaniem do wcześniejszych badań. Poddano analizie liczne przykłady fortyfikacji średniowiecznych – jako podstawę kolejnych, autorskich rozważań.

W kontekście historycznym autorka cofnęła się do wczesnego osadnictwa paleolitycznego - adaptacji naturalnych ukryć terenowych - poprzez pierwsze, prymitywne formy obronne aż do architektury średniowiecznych fortyfikacji Jury, znanych jako *Szlak Orlich Gniazd* z czasów króla Kazimierza Wielkiego.

Rozdział 5 **bezpośrednio** odnosi się do tematu rozprawy doktorskiej – *Krajobraz*

kulturowy - cyfrowy model przedstawienia/reprezentacji dziedzictwa w procesie konserwacji i popularyzacji. Autorka zaprezentowała charakterystykę szerokich, kompleksowych badań własnych – bardzo mocnego elementu przedstawionej dysertacji.

Merytoryczną część pracy zamykają – rozważania i ostateczne refleksje, weryfikacja badań dotyczących przedmiotowej problematyki oraz uwagi końcowe.

Na zamknięciu znalazły się bibliografia, spis ilustracji i tabel , jako niezbędne elementy dysertacji i uzupełnienie bazy do rozważań..

Przyjęta struktura pracy umożliwiła kompleksowe spojrzenie na istotę przebadanego zagadnienia, trudnego, mocno rozbudowanego i wielowątkowego. Potwierdza to dojrzałość w autorskim budowaniu rozprawy naukowej.

3. UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Uwagi szczegółowe w recenzji sformułowano w oparciu o analizę i ocenę węzłowych elementów rozprawy w następstwie głównie rozdziałów IV i V, jako metodę prowadzącą do sprawdzenia logiki wywodów i słuszności założeń autorki. Podyktowane to zostało wspomnianą wielowątkowością jej badań i rozważań.

W Aktualnym stanie wiedzy z zakresu badań dziedzictwa fortyfikacyjnego Jury autorka odniosła się do podstawowych/merytorycznych aspektów tej problematyki: struktury formalnej średniowiecznych obiektów fortyfikacyjnych, współczesnego podejścia do ich ochrony i użytkowania, stosowanego w tym procesie metodycznym. Zagadnienia te wyczerpująco zilustrowała licznymi przykładami istniejących rozwiązań – polskimi i zagranicznymi – opatrując autorskimi komentarzami. Przykłady zagraniczne są szczególnie istotne, jako że charakteryzują, odróżniając się od polskich, dziedzictwa kulturowe wyrosłe z odmiennych doświadczeń społecznych. Stanowią więc przydatną bazę wiedzy porównawczej z dziedzictwem Jury Krakowsko-Częstochowskiej - aspekt wykorzystany przez doktorantkę.

Rozdział V **bezpośrednio** odnosi się do tematu rozprawy doktorskiej – *Krajobraz kulturowy - cyfrowy model przedstawienia/reprezentacji dziedzictwa w procesie konserwacji i popularyzacji.* Autorka zaprezentowała charakterystykę szerokich, kompleksowych badań własnych – bardzo mocnego elementu przedstawionej dysertacji.

Badania szczegółowe w doktoracie zawierają przede wszystkim badania terenowe autorki, bardzo obszerne, gruntowne, analityczne i stanowiące chyba największy własny wkład naukowy doktoratu. Wymagały przede wszystkim określenia ich przemyślanej metodyki, a następnie przeprowadzenia „mrowczej” pracy i odpowiedniego zapisu efektów. Autorka posłużyła się m.in. wykonaniem skaningu 3D wybranych obiektów i zilustrowaniem wyników graficznie. Finalnie zaprezentowała rodzaj cennego katalogu obiektów Pasa Jurajskich fortyfikacji.

Następnie omówiła kolejne z podstawowych elementów pracy, dotyczące współczesnego użytkowania obiektów i zmiany ich funkcji.

Zaprezentowana metoda badań obiektów Jury Krakowsko-Częstochowskiej w zakresie ochrony dziedzictwa – opiera się na badaniach własnych, a zwłaszcza terenowych będąc, zdaniem recenzenta, podstawą do dalszych samodzielnych rozważań naukowych.

Rozdziałem V „*Propozycje do cyfrowej reprezentacji struktur w Pasie Jurajskim*” doktorantka wkroczyła w obszar rozważań konserwatorskich o problematyce współczesnych działań ochronnych dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Z punktu widzenia współczesnego architekta-konserwatora to chyba najistotniejszy rozdział – **wprowadzający w problematykę wykorzystania nowoczesnych narzędzi pomiarowych, projektowych i gromadzenia megadanych**. Jakie cechy są reprezentatywne, jak je chronić i w rezultacie jak postępować w projektowaniu współczesnych struktur w zabytkowym kontekście, teraz i w przyszłości. Jako obiekty odporne technicznie, ekonomiczne, bezpieczne - a zarazem zintegrowane z otaczającą przestrzenią, kontekstem kulturowym czy też wręcz zabytkowym. Ideał do którego dążą twórcy od czasów antycznych. Doktorantka zawarła je w kolejnych tematycznych częściach.

Autorskie oceny i wskazania doktorantka zawarła w rozdziale 5 „Posumowanie: rozważania i końcowe przemyślenia oraz końcowe wnioski”. Są to opracowane przez autorkę, uporządkowane wskazania – algorytmy postępowania: metodyczne, urbanistyczne, architektoniczne, techniczne ... W uwagach końcowych Autorka podsumowuje pracę stwierdzeniem „**Miejsca ich otoczenia powinny być digitalizowane jako jedna z najbardziej odpowiednich metod ochrony**”. *Zmiany które wystąpią w tych miejscach w czasie ostatnich kilku lat są*

znaczące i ważne. Włączając technologie digitalizacji można prowadzić ciągły monitoring trwających prac i dokumentowanie wszystkich modyfikacji i zmian...”

Całość została zamknięta syntetycznym *Podsumowaniem* w języku angielskim i polskim.

Nawiązując do powyższych stwierdzeń nasuwają następujące pytania dotyczące korzystania z zaprezentowanego modelu w zakresie prezentacji i popularyzacji pasa architektury obronnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej:

- *gdzie mają być gromadzone uzyskane dane?*
- *w jaki sposób gromadzone dane mają być udostępniane przyszłym użytkownikom – w kontekście finansowym, praw autorskich, kompatybilności używanych programów cyfrowych ?*

W końcowej części pracy załączony został katalog ze starannie opracowanymi „kartami obiektów” zawierającymi syntetycznie zebrane informacje o obiektach. Co istotne zostały one wykonane *w powiązaniu z zaproponowanym modelem organizacji danych. Wyodrębniono 6 grup wg autorsko opracowanego schematu: fotografie, obiekty i atrybuty, morfologia, wydarzenia, dziedzictwo niematerialne, inwentarz i badania.*

4. WNIOSKI KOŃCOWE

- Oceniając kompleksowo całość, rozprawa stanowi czytelny i logiczny zapis autorskiego podejścia do tematu *„Krajobraz kulturowy jurajskiego pasa architektury obronnej – cyfrowy model reprezentacji/przedstawienia w procesie konserwacji i popularyzacji dziedzictwa ”.*
- Założone cele zostały osiągnięte, a hipoteza potwierdzona.
- Doktorantka wykazała wyróżniającą umiejętność posługiwania się aparatem naukowym.
- Na podkreślenie zasługuje samodzielność doktorantki, wyrażająca się znaczną liczbą opracowań własnych w dysertacji – szczególnie autorskich ilustracji, schematów i tabel, w

odniesieniu do podsumowujących poszczególne etapy rozważań. Zdaniem recenzenta jest to praca pod tym względem **wyróżniająca się.**

Biorąc powyższe pod uwagę, uważam, że

Rozprawa doktorska mgr inż. arch. Magdaleny Wałek pt.: „Krajobraz kulturowy jurajskiego pasa architektury obronnej – cyfrowy model reprezentacji w procesie konserwacji i popularyzacji dziedzictwa ”, opracowana pod kierunkiem Prof. arch. Magdaleny Żmudzińskiej, na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej oraz prof. arch. Assunta Pelliccio, UNICAS w 2023 roku, spełnia wymagania określone Ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz uznawane standardy jakości rozpraw doktorskich i może być przedmiotem dalszego postępowania na drodze do nadania stopnia doktora nauk technicznych.

